చిన్నిగాడు ఆనందంతో వుక్కిరిబిక్కిరై పోతూ- "అమ్మా! ఆది వారం వెళ్ళిపోయిందా?" అని ఎగబడ్డాడు.

అరుణ నవ్వి- "ఆదివారమా? సగం వెళ్ళిపోయిందీ, సగం వుందీ! ఇప్పుడు పొద్దున్నలాగ కాదమ్మా! రోజూ నేనూ నాన్నా కలిసే నిన్ను పెంచుతాం. సరేనా? చీపురు తెచ్చుకో!"

చిన్నిగాడు ముందు నాయనమ్మ దగ్గిరికి పరిగెత్తాడు- "నాయనమ్మా. నాయనమ్మా! అమ్మకి ఆదివారం వుందంటా, లేదంటా:''

(ఆంధ్రప్రభ వార పత్రికలో 23-10-96 సంచికనించీ 20-11-96 సంచిక వరకూ.)

★

సంస్కరణ

ఇందిర డ్యూటీ నించి ఇంటికిరాగానే రోజూలాగే అడిగింది కూతుర్ని-"ఉత్తరా లేమన్నా వచ్చాయా? అని.

"సుశీలత్తయ్య రాసింది" అని కూతురు నవ్వుతూ చెప్పింది. సుశీలత్తయ్య వుత్తరాలంటే తల్లికి ఇష్టమని శశికి తెలుసు.

"ఏం రాసింది? చదివావా? వాళ్ళ ఆవు ఈనిందటనా? లేకపోతే, దాని కూతురు గోరింటాకు పెట్టుకుందా?" అని నవ్వి లోపలికి వెళ్ళింది ఇందిర.

ఇందిరకి సుశీల మేనత్త కూతురు. ఇద్దరిదీ ఒకటే వయసు బంధుత్వం కన్నా స్నేహం ఎక్కువ ఇద్దరికీ.

సుశీల ఉత్తరం వస్తే ఊళ్ళో సంగతులన్నీ తెలుస్తాయి. బంధువుల కష్టసుఖాలన్నీ తెలుస్తాయి. వాళ్ళ అనప్పాదు పిందెలేసిన సంగతి కూడా తెలుస్తుంది.

ఇందిర బట్టలు మార్చుకుని. కుర్చీలో కూర్చుని ఉత్తరం తెరిచింది. అన్నీ కాలక్షేపం కబుర్లే. వానలు లేక చేలు ఎండిపోతున్నాయని గోల పెట్టేస్తున్నారట ఊళ్ళో వాళ్ళంతా. పెద్దా చిన్నా, ఆడా మొగా అందరూ మొహాలెత్తి ఆకాశం వేపే చూస్తూ ఉండిపోతున్నారట. రాత్రి బవళ్ళూకప్పల్ని ఊరేగిస్తున్నారట రోజూ. చేలమీదపూజలు చేయించాలని సన్నాహాలుచేస్తున్నారట అందరూ.

"ఇప్పుడేం చేలూ!" అనుకుంది ఇందిర. చేల సంగతి తన కెంతో తెలిసినట్టు!

వానల కోసం సుశీల ఎంత గోలపెడుతూ రాసినా అదేం పట్టలేదు ఇందిరకి. ఉత్తరం నిండా సుశీల మాటలు విన్నందుకే చాలా సంతోషం వేసింది. ఉత్తరం పూర్తి చేసి ఇటూ అటూ తిప్పుతోంటే, ఓ మూల కన పడ్డాయి ఇంకో నాలుగు ముక్కలు.

సీతకి పెళ్ళి కుదిరింది తెలుసా? పాపం దానివయ సెంతా? పద్నా లుగు కూడా నిండలేదు. మా శ్యామల కన్నా చిన్నదే. అరవై ఏళ్ళు దాటిన వాడితో సంబంధం కుదిర్చింది వాళ్ళక్క. సీతని చూస్తే ప్రాణం ఉసూరు మనిపిస్తోంది. అలా రాసి పెట్టి ఉంది గావును దానికి."

ఇందిర ఆమూల మళ్ళీ మళ్ళీ చదివింది సీత ఎవరు? సీత.... ఎవరు?" అని గుర్తుతెచ్చుకోడానికి ప్రయత్నించింది." 'సీత' అంటే ఏం తెలుస్తుంది? ఆ పిల్లెవరో రాసి చావకూడదూ ఇది?'-అని సుశీలని తిట్టు కుంది.

ఈ రోజుల్లో కూడా ఇంకా ఇలాంటి పెళ్ళిళ్ళేనా? పద్నాలుగేళ్లు నిండని పిల్లకి. అరవయ్యేళ్ళు దాటిన వాడితో పెళ్ళా?....యాభయ్యేళ్ళు

తేదా! అబ్బా....తల్చుకోడానికే అసహ్యంగా ఉంది. అసలు ఎందు కా పెళ్ళి?

హరికి చెప్తే గోల పెట్టేస్తాడు.

మళ్ళీ చదివింది ఉత్తరంలో ఆ మూల. "పాపం....పద్నాలుగేళ్ళు కూడా నిండలేదు. సీతని చూస్తే ప్రాణంఉసూరు మనిపిస్తోంది. అలా రాసి పెట్టి ఉంది గావును దానికి రాసి పెట్టి ఉండదు. గీసి పెట్టి ఉండదు. బుద్ధి లేకపోతే సరి!

'ఆ అమ్మాయి చెప్పెయ్యరాదూ ఆ పెళ్ళి చేసుకోనని?'

ఇందిరకి ఏదో అలా అనిపించింది గానీ, ఆ అమ్మాయి మాట ఎంత నెగ్గుతుందో ఇందిరకీ తెలుసు. తను రోజూ ఎన్ని కేసులు చూడ్డం లేదూ? పన్నెండేళ్ళు నిండని పిల్లలకి కూడా పెళ్ళిళ్లు చేస్తారు. జబ్బుల తోటో, కడుపులతోటో వాళ్ళని ఆస్పత్రులకు తీసుకొస్తారు. "ఇంత చిన్న పిల్లలకి పెళ్ళెందుకమ్మా?" అంటే. "ఇంకా చిన్నపిల్లలా?" అన్నట్టు చూస్తారు.

ఆ పిల్ల చేసుకోనంటే వింటారా పెద్దవాళ్లు? ఏడ్చే ఉంటుంది ఆ అమ్మాయి. నోరు మూసుకోమంటారు.

సీత....ఎవరూ? ఇది ఇంకో ముక్కన్నా రాసి చచ్చింది కాదే!.... సరేలే....ఎవరైతే ఏమిటి?....ఎవరో ఒకరు....పధ్నాలుగేళ్ళకే పెళ్ళి!.... అరవై ఏళ్ళ వాడితో!....అదీ అసలు ఘోరం!....వాడి కెంత సిగ్గులేదో ఊళ్ళో వాళ్ళందరూ కలిసి పట్టుకుతన్నాలి! అంత ఘోరం ఎలా జరగనిస్తారో చూస్తూ చూస్తూ.

ఉత్తరం టేబుల్ మీద పెట్టి లేచి వంటింట్లోకి వెళ్ళింది ఇందిర.

శ్రీహరి రాగానే ఇందిర చెప్పలేదు. అతనే చూశాడు. "సీత.... ఎవరూ?" అన్నాడు ఉత్తరం పూర్తిచేసి.

"ఎవరో....మనకి తెలసిన వాళ్లకాదు. ఎంత ఘోరమో చూడు."

"ఒకసారి మనం వెళ్ళినప్పుడు, ఒకమ్మాయిని గోరుచుట్టు మీద కట్టు కాకి తన్నుకుపోయిందని తీసుకొచ్చారు....ఒకటే ఏడుపు ఆ పిల్ల.... గుర్తుందా? ఆ అమ్మాయి పేరు సీతే కదా?"

ఇందిరకి కూడా తొందరగానే గుర్తొచ్చింది. "అవును, అవును. ఆ అమ్మాయి పేరు సీతే. దానికి పదేళ్లు కూడా లేవే!"

"కాదులే. అప్పుడు పన్నెండు ఉంటాయి. ఇప్పుడు పధ్నాలుగన్న మాట! ఆ అమ్మాయికా?"

"ఏ అమ్మాయైతే ఏమిటి? పిల్లల జీవితాలు ఇష్ట మొచ్చినట్లు చేసెయ్యడమేనా పెద్దవాళ్లు? ఇలాంటి వాళ్ళని జైళ్ళల్లో పెట్టేలాగ ఏమీ చట్టాలు లేవా?"

"చట్టాలు కావలసినన్ని ఉంటాయి. అసలు పద్దెనిమిదేళ్ళ లోపు ఆడపిల్లలకి పెళ్ళిళ్ళే చెయ్యకూడదు. అయినా చేసేస్తున్నారు."

"అయితే ఇక చట్టా లెందుకూ?

"పద్దెనిమిదేళ్ళు దాటినా అరవై ఏళ్ళ వ్యక్తితో పెళ్ళి చేస్తే ఎలాగ? ఇంత వయసు తేడాలే పెళ్ళిళ్ళు జరగకూడదని చట్టం ఉండాలి"

"అసలు పెళ్ళెప్పుడూ?" అంటూ. శ్రీహరి ఉత్తరం మళ్ళీ రెండు మూడుసార్లు తిరగేశాడు. వివరాలు లేవు. "పాపం సుశీల కూడా చాలా బాధపడుతోంది" అన్నాడు.

"ఎవరు మాత్రం బాధపడకుండా ఉంటారు. షష్ఠిపూర్తి పెళ్ళి కొడుకు తప్ప!"

"ఒకసారి వెళ్దామా? సుశీలా వాళ్ళని చూసి కూడా చాలా రోజులైంది. ఏమన్నా సంగతులు తెలుస్తాయేమో!"

ఇందిరకి హఠాత్తుగా మార్గం తోచినట్టయింది. "అవును హారీ! నా కా ఆలోచనే రాలేదు. వెళ్దాం. నాయిగైంది. పదయ్యేప్పటికి వొచ్చెయ్యొచ్చు, శశీ! తొందరగా బైల్దేరు" అని ఇందిర కేక పెట్టింది కూతురికి వినపడేలా.

శశి పుస్తకం చేతిలో పట్టుకుని వస్తూ-"నేను రానమ్మా! రేపు ఎగ్జామ్ ఉంది. చదువుకోవాలి" అంది జంకుతూ.

"అబ్బా! ఏం చదువే అన్నమానూ? సుశీల త్తయ్యా వాళ్ళింట్లో జామ చెట్టు ఎంత బాగుంటుంది! మర్చిపోయావేమిటి? అక్కడ కూర్చుని

జాంకాయలు తింటూ చదువుకోవచ్చులెద్దూ. మేం మాట్లాడుకుంటూ ఉంటాం. పుస్తకాలు తెచ్చుకో. సరిపోతుంది.

శశి, ఏదో గుర్తొచ్చినట్లు నవ్వు మొహంతో "వస్తా" అని వెళ్ళింది.

"వంట పని కట్టిపెట్టేద్దాం. సుశీలా వాళ్ళింట్లో చేసుకోవచ్చులే" అంటూ ఇందిర అన్నీ సర్దేసింది.

పావుగంటలో ఇంటికి తాళంపెట్టి బైల్దేరారు అరగంట కల్లా వాళ్ళ కారు. టౌనుని దాటుకుని మట్టి రోడ్డుపట్టింది.

....

అంత హఠాత్తుగా ఇందిరా వాళ్ళని చూసిసుశీల ఆశ్చర్యపోయింది. పొంగిపోయింది. "ఇన్నాళ్ళకి గుర్తొచ్చామా?" అని నిష్ఠురాలాడింది. "చేతిలో కారుపెట్టుకుని కూడా నెల కోసారన్నా రారు" అని కోపం ప్రదర్శించింది.

సుశీలా వాళ్లాయన కూడా ఇంట్లోనే ఉన్నాడు. "నెలకోసారి రావ డానికి వాళ్లకి ఖాళీ ఏమిటి?" అన్నాడు నవ్వుతూ.

"అలా చెప్పు శేషూ దానికి" అంటూ ఇందిర లోపలి కొచ్చింది.

శ్రీహరి యాపిల్ పళ్ల బుట్ట లోపలికి తెస్తోంటే, శేషగిరి అందు కున్నాడు.

"ఇవన్నీ తెస్తా రెందుకూ? మా జాంకాయల కన్నా మీ యాపిల్ పళ్లు గొప్పనుకుంటారా ఏవిటీ?" అంది సుశీల.

"గొప్పలూ బీదలూ మాకు తెలీవమ్మా! ఆ బడాయిలన్నీ నీకే" అంది ఇందిర.

వాకిట్లోంచి వెళ్తోంటే "సంపంగి మొక్క కొత్తగా వేశానే ఇందిరా. ఇది ఉండకూడదు, పాములు వస్తాయి- అంటున్నారు అందరూ" అని కొత్త మొక్క చూపించింది సుశీల.

"ఏడిశార్లే. ప్రతీదానికీ అలాగే అంటారు" అని ఇందిర పట్టనట్టు చూసి లోపలికి వచ్చేసింది.

శశి, సుశీల కూతుర్ని తీసుకుని జామచెట్టు మీదకి ఎగబాకింది. పత్రికాలు కార్లోంచి తియ్యనేలేదు.

"అన్నట్టు నా ఉత్తరం అందిందా?" అంది సుశీల గుర్తొచ్చి.

"అది చూసే బైల్దేరాం.... సీత ఎవరూ? ఎవరో ఏమిటో రాయక పోతే ఏం తెలుస్తుందే? పెధవరాతా నువ్వూనూ" అని తిట్టింది ఇందిర.

"పెళ్లెప్పుడు సుశీలా? అంతా కుదిరిపోయిందా?" అన్నాడు శ్రీహరి కుర్చీలో కూర్చుంటూ.

"ఏవిటి! సీత కబురు చూసే వచ్చారా ఏవిట్రా? ఇంకా కుదరడం ఏవిటి? నాలుగు రోజులే ఉంది పెళ్ళి. వాళ్ళింటి ముందు పందిరి కూడా వేస్తున్నారన్నారు పిల్లలు పొద్దున్న ఈ పాటికి వేసేసే ఉంటారు.... ఇందిరా! జయమ్మ తెలీదూ నీకు?.... తెల్లగా ఎత్తుగా ఉంటుంది.... కాంతమ్మ గారమ్మాయి . దాని చెల్లెలే సీత."

ఇందిరకి.... చాలా దూరంగా.... కాంతమ్మ.... పాపారవు.... జయలక్ష్మి.... ఆ పేర్లేవేవో గుర్తొచ్చాయి. "జయమ్మ చెల్లెలా?" అంది జ్ఞాపకాల్లోంచి బయటపడుతూ.

"అంత పెద్ద వాడితో ఎందుకు చేస్తున్నారు? ఈ రోజుల్లో ఎవరన్నా అలా చేస్తున్నారా?"

"ఏమో, రకరకాలుగా చెప్పుకుంటున్నారు. జయమ్మా వాళ్ళకి పాతిక వేలో ఎంతో ఇస్తానన్నాడట అతను. నిజమో అబద్ధమో మరి, పెళ్లి కుదుర్చుకున్న నాడు ఒక చంద్రహారం గొలుసు పెట్టారట పిల్లకి. ఆ గొలుసు జయమ్మ వేసుకుని తిరుగుతోంది."

"సీతా వాళ్ళ అమ్మా, నాన్న ఎందుకు ఊరుకుంటున్నారు ఈ పెళ్లికి?"

"అమ్మ ఎక్కడుందే! పదేళ్ళ కిందటే పోయింది. అప్పట్నించీ ఈ పిల్ల అక్క గారింట్లోనే— తండ్రి ఉన్నాడు గానీ ఉత్త గాలి మనిషి స్థిరంలేదు. పనీపాటా చెయ్యడు. పైగా ఒక్క రూపాయి డబ్బులుంటే పేకాటలో కూర్చుంటాడు...."

శేషగిరి అందుకుని— "ఈ ఒక్క రూపాయి నన్నేం ఉద్ధరిస్తుంది. ఇది ఉంటే ఏమిటి, ఊడితే ఏమిటి— అనుకుంటాడేమో" అన్నాడు.

"ఒక్క రూపాయే కాదు. పది రూపాయ లున్నా అలాగే అనుకుంటాడు. ఇవి నన్నేం ఉద్ధరిస్తాయి— అనుకుంటాడు" అంది సుశీల.

"పేకాటలో ఒక 'లక్ష' రూపాయలు వొచ్చాక, ఇక మళ్ళీ వెళ్ళకుండా వాటిని దాచుకుంటాడేమో!" అన్నాడు శ్రీహరి.

"ఆ రకం మనిషే పాపారావు మావయ్య. జయమ్మ ఇంట్లోనే తిండి. రోజూ పోట్లాటలే కొన్నాళ్ళ ఎటెటో పోతాడు. ఎప్పుడో హఠాత్తుగా వస్తాడు. వాళ్ళ వొంగనివ్వడు. అలాంటి వాడేం పట్టించుకుంటాడు కూతురు గురించి?"

ఇందిరకి చాలా జాలేసింది ఆ పిల్ల మీద.

"మరి ఎలాగే పాపం! తల్లి లేదు. తండ్రి పట్టించుకోడు. అక్క ఆర్థం చేసుకోదు. ఆ పిల్ల సంగతి ఏం కావాలి?"

"ఇంకేం కావాలి? పెళ్ళవుతుంది. కాపరాని కెళ్తుంది. ఆ కుటుంబానికి వండి పెడుతూ ఉంటుంది."

"అతని పేరేమిటి? పిల్ల లున్నారా? బాగా డబ్బున్నవాడా?"

"బాగా ఏం కాదు గానీ, ఏదో ఉంది. ఇల్లూ, వాకిలీ ఉంది".... సుశీల, శేషగిరిని చూస్తూ "రాజయ్యకి ఎంత పొలం ఉంటుంది?" అని అడిగింది.

"ఉంటుందేమో పదెకరాలు" అన్నాడు శేషు.

ఇంకా ఇందిర అడిగినవన్నీ సుశీల చెపుతోంది. రాజయ్యకి ఇద్దరు కొడుకులూ, ఇద్దరు కూతుళ్ళూ. అందరికీ పెళ్ళిళ్ళయ్యాయి. కొడుకులు వేరే కాపరాలుంటున్నారు, ఆ ఇంట్లోనే ఇప్పుడు రాజయ్యకి తిండీ తిప్పలూ కుదరడం లేదట! కుదురైన పిల్ల కావాలట!"

శ్రీహరికి కంపరంగా అనిపించింది.

"వండిపెట్టే వాళ్ళే దొరకలా ఊళ్ళో? తిండికి జరగని పెద్ద వయస్సు ఆడవాళ్ళు బోలెడు మంది ఉంటారు. దాని కోసం పధ్నాలుగేళ్ళ పిల్లతో

పెళ్ళికి దిగుతాడా దరిద్రుడు! నరకాలి పట్టుకుని" అన్నాడు పళ్ళు కొరుకుతూ.

"అతని పిల్లలెందుకు ఒప్పుకుంటున్నారు ఈ పెళ్ళికి?" అంది ఇందిర.

"మనకేం తెలుసే? వాళ్ల పోట్లాడే ఉంటారు. లేకపోతే, 'సరే పోనియ్యి, పెళ్ళి చేసుకుంటే మాత్రం ఇప్పుడు పిల్లలు పుట్టబోతారా, ఆస్తి పంచుకోబోతారా అనుకున్నారేమో! అతను ఉన్నన్నాళ్లూ సంరక్షణ చేస్తుందిగా? ఆ బాధ మనకి తప్పుతుందిలే- అనుకున్నారేమో. ఏం చచ్చారో ఎవరికి తెలుసు?" అంది సుశీల కోపంగా.

ఎంతసేపు మాట్లాడినా ఆ మాటాలే మళ్ళీ మళ్ళీ మాట్లాడు కున్నారు.

ఇందిర చాలా నిరుత్సాహపడిపోయింది.

వాళ్లతో మాట్లాడుతూనే సుశీల వంటింట్లో ఏవో వంటలు ప్రారం భించింది.

"జయమ్మకి ఎంత సిగ్గులేదోనే ఇందిరా! ఆ గొలుసు వేసుకుని తిరుగుతోంటే, ఎవర్నో వేళాకోళంగా- 'పాపం సీతకి మొగుడితో ముచ్చ టెలాగా ఉండదు. గొలుసుతోటేగా ముచ్చటంతా. ఆ గొలుసు దాని మెళ్ళోనే వెయ్యరాదూ?' అన్నారట. ఆ మాటాలక్కి జయమ్మ ఉడుక్కుని- 'రేపట్నించీ అదే వేసుకుంటుందిగా' అందట. అందాకా, ఇది షోకు చేసు కుంటుంది గావును. బుద్ధిలేని మనిషి!" అని తిట్టింది సుశీల.

ఆ మాటలేవీ ఇందిరా, శ్రీహరీ పట్టించుకోలేదు.

"ఎంత వయ సుంటుంది జయమ్మకి?"

"ఉంటాయి ముప్పయ్యేళ్ళు. మనకన్నా చాలా చిన్నది. ఐదుగురు పిల్లలు. చేతికీ మూతికీ అందని సంసారం. ఏవిటో పాపం, దాని బాధ దానిది" అని మళ్ళీ, సుశీలే జయమ్మని తల్చుకుని జాలిపడింది.

"సీతా వాళ్ల నాన్నతో మాట్లాడితే ఎలా ఉంటుంది సుశీలా?" అన్నాడు శ్రీహరి.

శేషగిరి అందుకుని- "ఆయనెక్కడున్నాడండీ? నెల్లాళ్ల నించీ ఊళ్ళో లేడు. ఎటుపోయాడో!" అని, ఆయన ఎలా కనపడి, ఎలా మాయ మయ్యాడో వర్ణించాడు.

"అయితే పెళ్ళిమాట ఆయనకి తెలీదా? వస్తే గొడవ పెట్టడూ కూతురికి ఇలాంటి పెళ్ళి చేశారనీ?" అని ఆశ్చర్యపోయింది ఇందిర.

"ఆయన మా బెవరు పట్టించుకుంటారే? అర్థం చేసుకోవేం? ఇంటికి రాగానే పెళ్లి సంగతి విని, సుఖంగా తిండి పెట్టే అల్లుడు దొరికా డని చాలా సంతోషిస్తాడేమో ఎవరికి తెలుసు?"

"అల్లుడు కూడా పేకాడతాడా?" అన్నాడు శ్రీహరి.

శేషగిరి వెంటనే- "నిజమే సండోయ్, అల్లుడు కూడా పేకాట రాయుడే. మామా, అల్లుళ్లకి చాలా బాగుంటుంది ఈ సంబంధం. డబ్బులు ఎక్కడికీ పోవు" అని నవ్వాడు.

ఇందిరకి చాలా చిరాకేసింది. "ఏమిటి శేషూ. మీ హాస్యాలూ మీరూనూ! దానికేం సమయం సందర్భం ఉండక్కర్లేదా?" అని మొహం చిట్లించింది.

శేషగిరి, తప్పయినట్టు కొంచెం నవ్వి సిగ్గుపడి ఊరుకున్నాడు.

సీత విషయం ఇందిరకి చాలా బాధగా ఉందని సుశీలకి అర్థమైంది. "మరేం చేద్దామే ఇందిరా, చెప్పు" అంటూ సుశీల ఇందిరని శాంతపరచ డానికి ప్రయత్నించింది- "సీత నాన్న గోల ఎందుకుగానీ, మాట్లాడితే జయమ్మతోటే మాట్లాడాలి" అని, శేషగిరిని చూస్తూ- "జయమ్మా వాళ్లా యన పొలంనించి వొచ్చాడో లేదో కొంచెం చూస్తే?" అంది.

"ఇందాక కనపడ్డాడు. ఇంటి దగ్గిరే ఉన్నాడు. పందిరి పనేదో చేస్తున్నారు" అన్నాడు శేషగిరి.

ఇందిరకి కొంచెం మార్గం కనపడింది.

"అవునే సుశీలా, ఒకసారి వెళ్తే? సీతని చూడ్డానికి వెళ్లినట్టు వెళ్దాం. జయమ్మ ఏం మాట్లాడుతుందో చూద్దాం" అంటూ లేచింది ఇందిర.

'ఏదో చెయ్యాలి'- అన్నట్టు శ్రీహరి కూడా ఉత్సాహంగా లేచాడు. "అసలు జయమ్మతోటే మాట్లాడాలి. పెళ్లి కుదిరిపోతే మాత్రం? పీటల మీద పెళ్లిళ్లే తప్పిపోతూ ఉంటాయి?" అన్నాడు.

ఇందిర చెప్పులేసుకుంటూ "సుశీలా! ఆ పళ్లు కాసిన్ని తియ్యి. పట్టుకెళదాం" అంది.

"కాసిన్నేమిటి? బోలెడుమంది పిల్లలున్నారు వాళ్లకి" అంటూ సుశీల మూడొంతుల పళ్లు గుడ్డ సంచిలో వేసి పట్టుకుంది.

మిమ్మల్ని దిగబెట్టి వచ్చేస్తాను నేను. మీరు నెమ్మదిగా మాట్లాడి రండి. నేనుంటే బాగుండదు....కారు వద్దు. నడిచివెళ్దాం. దగ్గిరే."

వాళ్లు బైల్దేరేప్పటికి ఏడు దాటింది. వీధంతా చీకటి చీకటిగా ఉంది.

....

అప్పటిదాకా కారు చుట్టూ మూగి ఉన్న పిల్లలు, ఎప్పుడో చెప్పే కారు జయమ్మ వాళ్లింటికి పరిగెత్తుకుపోయి- "మీ ఇంటికి వాళ్లెవరో వచ్చేస్తున్నారు. శేషగిరోళ్లింటికి కారుమీద వచ్చారే వాళ్లు! వస్తున్నారు మీ ఇంటికి" అని కేకల్తో చెప్పేశారు.

కొత్త పందిట్లో చేరిన పిల్లలు కూడా వాళ్లతో కలిసి అందరూ చోద్యం చూడ్డానికి సిద్ధంగా వసారానిండా గుమిగూడి నిలబడ్డారు.

పిల్లలు మోసుకొచ్చిన వార్తకి జయమ్మ కంగారుపడిపోయింది. మంచాలూ, తట్టలూ, బుట్టలూ ఇటూ అటూ సర్దడం మొదలెట్టింది. "పిళ్ళేదే వాగుతున్నారు. ఎవ రొస్తున్నారో చూడూ" అని గేదెలకి మేత వేస్తోన్న మొగుడికి వినపడేలాగ అరిచింది.

వెంకన్న వసారాలోంచి పందిట్లోకి వెళ్ళేప్పటికే సుశీల ఎదు రొచ్చింది. ఆమె వెనకాల ఇందిరా, శ్రీహరీ పందిట్లో ఆగారు. ఆ పూటే

కొత్త తాటాకులతో కుట్టారు పందిరి. పచ్చి వాసనతో చల్లగా ఉంది. ఇంకా ఒక పక్కన చాలా తాటాకు బడిపి పెట్టి ఉంచారు.

సుశీల, వసారాలోకి పోతూ- "జయమ్మా! మా ఇందిర వొదినా వాళ్లు వచ్చారే! సీతకి పెళ్ళని....ఒకసారి చూద్దామంటే తీసుకొచ్చా. మళ్ళీ కాస్సేపటికి వెళ్ళిపోతారు కదా! మీ రేవో అతావిళ్ళో ఉన్నట్టున్నారు" అంది. సుశీల కళ్ళు జయమ్మ మెడమీదే ఉన్నాయి. మెడలో ఆ గొలుసు లేదు.

జయమ్మకి కొంచెం భయం తగ్గింది.

"మీ ఇందిర వొదినా వాళ్ళా?... పాడు పిల్లలు.... ఎవరో అనుకున్నా" అంటూ జయమ్మ నవ్వు మొహంతో ఆహ్వానించింది.

సుశీల జయమ్మకి శ్రీహరిని చూపిస్తూ "మా శ్రీహరి అన్నయ్య! ఇందిరా వాళ్ళాయన. వీళ్లిద్దరూ డాక్టర్లే. తెలుసుగా నీకూ?" అని, 'డాక్టర్లు' అనే మాట కావాలనే గుర్తు చేసింది. వాళ్ళు చెప్పే మాటలకి ఏమన్నా విలు విస్తుందేమోనని.

జయమ్మ సిగ్గుపడిపోతూ, కంగారుపడుతూ, కంఠం పెగుల్చుకుని "కూర్చోండి" అని బల్ల చేతితో దులిపింది.

ఇందిర కళ్లు, పందిట్లోకి వచ్చినప్పటి నించీ 'సీత' కోసం వెతుకుతున్నాయి. చుట్టూ పదిపదిహేను మంది పిల్లలు దడి కట్టేశారు. అందులో ఎవరో ఏమిటి!.... అంతా మసక మసకగా ఉంది. నలభై కాండిల్ బల్బు, అదీ నల్లరంగు వేసినట్టు పొగచూరిపోయి ఉంది. వసారాలో రెండోపక్క గేదెల్ని కట్టేశారు.

శ్రీహరి బల్లమీద కూర్చున్నాడు. ఇందిర కూడా కూర్చుంది.

సుశీల పళ్ళసంచి లోపల గుమ్మంలో పెడుతూ- "వెళ్తానే జయమ్మా! వంట చెయ్యాలి. మళ్ళీ వాళ్ళు వెళ్లాలిగా" అని కదల బోయింది.

"మా ఇంట్లో తినకూడదా? నేను చేస్తాలే. ఇక్కడ తినేసి వస్తార్లే" అంది జయమ్మ సిగ్గు సిగ్గుగా.

"ఈ పిల్లలతో, ఇంత రాత్రిపూట నీకేం తెములుతుందిగానీ.... ఇంకో సారెప్పుడన్నా తింటాన్లే మీ ఇంట్లో. ఏదీ, సీత కనపడదేం? దాన్ని చూద్దామనే వచ్చారు" అంటూ సుశీల ఇటూ అటూ చూసింది, పిల్లలందర్నీ ఆ చీకట్లో- "వీళ్ళందరూ ఇలా మూగారేంటి? ఏం చూస్తారర్రా ఇక్కడా? ఎవరిళ్ళకి చుట్టా లొచ్చినా మీరే ఉండాలా వాళ్ల చుట్టూ?.... పొండి.... వెళ్లండి.... వాళ్లని కాస్త గాలి పీల్చుకోనిస్తారా లేదా? వెళ్లండి" అని కేకలేసి కొందర్ని వెళ్లగొట్టింది.

మిగతా పని వెంకన్న పూర్తి చేశాడు. ఇంకా ఆ మూలా ఈ మూలా నక్కిన ఒకళ్ళిద్దరికి మొట్టికాయలు కూడా తగిలించి, "ఎళ్లండి .... అన్నాలు తినరా?.... ఊఁ.... నడుస్తారా లేదా" అని పెద్ద పెద్ద హుంకరింపులు చేసి మొత్తానికి అందర్నీ తోలేసి వసారాలోకి వచ్చాడు.

పెద్దవాన కురిసి వెలిసినట్టయింది.

జయమ్మ, ఇందిరా వాళ్ళ ముందు నేల మీద, గోడ వార కూర్చుంది.

సీత, ఇందిర దగ్గిర బల్ల చివర తలవంచుకుని కూర్చుంది.

జయమ్మ పిల్లలు ముగ్గురో నలుగురో అక్కడక్కడా తచ్చాడుతున్నారు. వేలు చీకుతోన్న చంటి పిల్లవాణ్ణి ఒక పెద్ద పిల్ల చంకనేసుకుని తిరుగుతోంది. ఇంకో చిన్న పిల్ల కూడా గౌను ఎత్తి గుప్పెట్లో పట్టుకుని రెండు వేళ్ళు నోట్లో పెట్టుకుని చీకుతోంది.

డాక్టర్ ఇందిర కళ్లకి ఆ పిల్లలందరిలోనూ అంత చీకట్లోనూ 'మాల్ న్యూట్రిషన్' కనపడింది. అయినా ఇందిర ధ్యాస ఆ విషయాల మీద ఎంతోసేపు నిలబడలేదు. "జయమ్మా! ఇక పిల్లల్ని కనడం కట్టిపెట్టు. నా దగ్గిరికిరా. కాణీ ఖర్చు లేకుండా ఆపరేషన్ చేస్తాను" అనలేదు.

సీతనే చూస్తోంది తదేకంగా.

చూస్తోన్న కొద్దీ "ఎంత కుదురుగా ఉందో!" అనిపిస్తోంది సీత చిన్నచిన్న పూల పరికిణీ, చిన్నవోణీ. చేతిముందు అంచున్న జాకెట్టు.

రెండేసి మట్టి గాజులు. చిన్నచిన్న దుద్దులు. మెడలో ఏమీలేవు. తల చెరిగి ఉంది. ఒక్క జడ కొంచెం నలుపు. మొహం ఎంత కళగా ఉందో!

సీత వీపు వెనక, సీతని అనుకుని నించుంది జయమ్మ పెద్ద కూతురు. పన్నెండేళ్ళుంటాయి.

ఇందిర, సీత మొహం మీద నించి ఆ పిల్ల మొహం మీదకి చూసింది సీత పోలికలే. సీత చెల్లెల్లా ఉంది. బాగా రంగు. వోణీ లేదు. చేతులకి మట్టి గాజులు కూడా లేవు. రెండు చేతులకీ గోరింటాకు పెట్టుకుని ఉంది.

"నీ పేరేమిటి?" అంది ఇందిర నెమ్మదిగా ఆ పిల్లతో.

అది సిగ్గుపడిపోతూ వెనక్కి జరిగి "సావిత్రి" అని గొణిగింది.

దాని పక్కనే మిగతా ఇద్దరు ఆడపిల్లలూ చేరారు. అందరూ ఒకటే పోలికలు. ముత్యాల్లా ఉన్నారు.

వాళ్ళల్లో ఒకర్ని అడిగింది ఇందిర- 'నీ పేరేమిట'ని.

అదీ, పూర్తిగా అక్క వీపు వెనక నక్కబోతే సావిత్రి దాన్ని బైటికి గెంటి, "దీని పేరు స్వాతి. దాని పేరేమో రేవతి" అని సావిత్రే చెల్లెళ్ళ పేర్లు చెప్పింది.

రేవతే, రెండు వేళ్ళూ నోట్లో పెట్టుకుని చీకుతోన్న పిల్ల.

ఇందిర ముక్కు మీద వేలు పెట్టుకుని, "తప్పు" అన్నట్టు చూపిస్తూ- దాని నోట్లోంచి చెయ్యి తీసేసి- "అలా పెట్టుకోకూడదమ్మా. కడుపులోకి మురికి పోతుంది. జబ్బు లొస్తాయి. నీ పళ్ళు ఎత్తుగా అయి పోతాయి. ఏం, ఇంకెప్పుడూ పెట్టుకోవేం?" అని చెయ్యి అలాగే పట్టుకుంది.

అదీ, చెయ్యి లాక్కుని, సీత వెనకాలకి జరిగి, అక్కణ్ణించి పారి పోయింది.

సీతని ఒరుసుకుని నించున్న స్వాతిని చూస్తూ ఇందిర- "మీ అక్క గోరింటాకు పెట్టుకుంది. మీ రెందుకు పెట్టుకోలేదు?" అంది.

"ఆడుకోవాని కడిగేసుకున్నాం. మా అక్క బాగా పండాలని ఇంకా ఉంచుకుంది. మరేమో బాగా పండితే.... మంచి మొగుడొస్తాడంట." అని ఇకిలించింది అది

సావిత్రి చెల్లెల్ని రోషంగా గెంటి- "నే నలా అన్నానా?" అని కళ్ళురుమి చూసింది.

"అనలేదమ్మా నువ్వు ఇందాకా?" అని స్వాతి రెట్టించింది.

ఆ గందరగోళంలో స్వాతి చంకలో ఉన్న పిల్లాడు ఏడుపు ప్రారంభించాడు.

పిల్లలకి అన్నాల వేళ దాటిపోయింది.

"సీతా! శాయికి కొంచెం అన్నం పెట్టవే" అంది జయమ్మ.

ఆ మాటలు పూర్తి కాకుండానే లేచిపోయింది సీత, లోపలికి వెళ్ళి గిన్నెతో అన్నం కలిపి తెచ్చింది. పిల్లాణ్ణి చంక నేసుకుని అన్నం తినిపిస్తూ గేదెల వేపు తీసుకెళ్ళింది. అట్నించి పందిట్లోకి తీసికెళ్ళింది.

జయమ్మ సావిత్రితో కోపంగా "చేతులు కడుక్కో ఇంక చాలు గానీ, పిల్లలకి అన్నాలు పెట్టు. రమణ నిద్రకి పడ్డాడు చూడు" అని అరిచింది.

సావిత్రి ఎటో పరిగెత్తి చేతులు కడుక్కుని వచ్చింది.

"ఏదీ చూపించూ!" అని చెల్లెళ్ళు దాని చేతుల కోసం ఎగబడ్డారు.

సావిత్రి కోపంగా వాళ్ళని విదిలించేసి, "కూర్చోండి, అన్నాలు పెడతాను. రమణని లేపు" అని ఆ పని ఒక చెల్లెలికి పురమాయించి లోపలికి పోయింది.

అప్పటికి పావుగంట దాటింది ఇందిరా వాళ్లు వచ్చి పెద్ద వాళ్ల మధ్య ఒక్కమాట కూడా జరగేలేదు.

"మంచినీళ్లు పుచ్చుకుంటారా?" అని జయమ్మ లేవబోయింది.

"వద్దులే జయమ్మా, కూర్చో...." అని ఇందిర ఇక ప్రారంభించక తప్పదన్నట్టు "సీతకి సంబంధం కుదిరిపోయినట్టేనా?" అని ఎత్తుకుంది.

జయమ్మ కొంచెం జంకుతూనే- "ఇంకా కుదరడం ఏంటండీ? నాలుగు రోజులే ఉంది పెళ్ళి. ఇవ్వాళే పందిరేశారు!...." అని ఆగింది.

"అంత పెద్దాయన కిచ్చి చేస్తున్నారేవిటి? చిన్నపిల్ల కదా?" అని అసలు సంగతి ఎత్తింది ఇందిర.

"మరీపెద్దాయన కాదండీ. యాభయ్యేళ్ళుంటాయేమో. దీనికీ పద హారు ఉంటాయి" అంది జయమ్మ గబగబా.

"అలా అయినా ముప్ఫయ్యేళ్లకి పైగానే తేడా ఉంటుంది కదమ్మా! ఈ కాలంలో ఎవరు చేస్తున్నారిలాగ? పిల్ల, బతికి నన్నాళ్లూ ఉసూరుమని ఏడుస్తుంది కదా? మీ నాన్న కూడా ఒప్పుకున్నాడా?"

"అయ్యో, ఆయనే ఉంటే ఇన్ని రెందుకనీ, మా నాన్నకి అంత తీరు ఉంటే, మా బతుకు లిలాగెందుకవుతాయండీ? ఆయన ఏమీ పట్టించు కోడు. మా అమ్మ పోయిందగ్గిర్నించీ దీని మంచీ చెడ్డా నేనే చూస్తున్నాను. నాకూ పుట్టెడు మంది పిల్లలు ఎకరన్నర పొలం మీద ఇంతమంది బతుకొ్కస్తున్నాం. ఏదో పల్లెటూరు కాబట్టి, పాలమ్ముకునీ, పెరుగమ్ము కునీ ఎలాగో కాలక్షేపం చేస్తున్నాం. ఇంక పెళ్ళిళ్లు కూడా ఏం పెట్టి చేస్తాం? పడుచు వాళ్ళు కావాలంటే ఎంత పనికిమాలిన వాడికైనా వేలు పొయ్యాలి! వేలు! ఆ మధ్య ఒక సంబంధం చూశాం. పాలేరు పని చేస్తు న్నాడు. సైకిలూ, వాచీ, ఉంగరం. బట్టలూ, అత్తకి బట్టలూ, మావకి బట్టలూ అన్నీగాక పదివే లడిగారు. నమ్ముతారా? ఎక్కడ తేవాలమ్మా? ఈ లెక్కన ఎన్ని పెళ్లిళ్లు చేస్తాం? ఈ పిల్లలందర్నీ ఏం చెయ్యాలి! గోదాట్లోకి తొయ్యాలి" జయమ్మ చెప్పుకుపోతోంది.

ఇందిర తల వాలేసి వింటోంది.

"రాజయ్యగారు మనిషితో అడిగించారు. ఆయన చేసుకోవాలంటే 'కో' అంటే కోటిమంది పిల్ల లున్నారు మన పిల్ల కుదురైందని ఊళ్లో అందరికీ తెలుసు! వాళ్లే కాళ్ల దగ్గిరికి వచ్చారు. ఎందుకు కాదనాలి చెప్పండి? తిండికీ, బట్టకీ, కొదవుండదు. కడుపునిండా తింటుంది. ఒంటి నిండా కట్టుకుంటుంది. ముక్కుకీ, మూతికీ పెట్టుకుంటుంది. నాబోటి

వాళ్ళకి నలుగురికి పడేస్తుంది. కష్టానికీ సుఖానికీ అప్పా చెల్లెళ్ళం ఒక్క-ఊకోన్నపడి ఉంటాం. మాకేం అమ్మా? అబ్బా? ఒకళ్ళకొకళ్ళం ఆధారం.... అన్నీ ఆలోచించే సరేనన్నాను. తబ్బో....ఒబ్బో....పడుచువాడు కావాలంటే ఊరికే వస్తాడమ్మా? పిల్ల గుణగణాలుచూసి కళ్ళ కద్దుకుని చేసుకోవచ్చు. ఒక్క ముండా కొడుకన్నా చేసుకుంటాడా?....నేను పడుచువాణ్ణే చేసుకున్నాను. ఏం సుఖపడిపోతున్నాను?" జయమ్మ గబగబా మాటలు దూసి పోసేస్తోంది

ఇందిర అడ్డుపడి- "నీకు ముత్యాల్లాగ నలుగురు పిల్లలు పుట్టారు. మరి దాని మాట?" అంది చనువుగా అన్నట్టు.

"దానికీ పుడతారు. గీతలో రాసిపెట్టి ఉంటే పిల్లలకేం భాగ్యం? పోనీ మీరన్నట్టే పిల్లలు పుట్టకపోతే నా పిల్లాణ్ణి ఇచ్చేస్తాను. నా దగ్గిర ఉంటే వొకటీ, దాని దగ్గిర ఉంటే వొకటీనా?"

శ్రీహరి అందుకున్నాడు "మీ రన్నదంతా నిజమేనండీ. బోలెడు బోలెడు కట్నాలడుగుతున్నారు. అదంతా నిజమే. అలా అని చూస్తూ చూస్తూ చిన్నపిల్లని అంత పెద్దవాడితో పెళ్ళి చేస్తామా? పోనీ కొంత కాలం ఆగండి. అంత కంగారేమొచ్చింది? కొన్నాళ్ళాగితే ఏదన్నా మంచి సంబంధం దొరక్కపోదు."

"ఏవిటీ! మూఢ్రోజుల్లో కొచ్చిన మూ ర్తం ఆపెయ్యాలా?" అని జయమ్మా, వెంకన్నా నిర్ఘాంతపోయారు. ఈ మాట చెప్పడానికేనా వీళ్ళ ఇంత పనిగట్టుకుని వచ్చిందీ - అన్నట్టు తెల్లబోయారు. "మంచి సంబంధం దొరుకుతుందా? ఎంత మంచి సంబంధం అయితే, అంత కట్నాలూ పెరుగుతాయండీ. మేమైతే వెయ్యి రూపాయలు కూడా ఖర్చు పెట్టలేం. ఇప్పుడు చెయ్యకపోతే ఈ సంబంధంకూడా పోతుంది. రెంటికీ చెడ్డ రేవళ్ళం అవ్వాలి మా పిల్లలూ ఎదుక్కొస్తున్నారు. రోజు రోజుకీ రోజులు పాడై పోతున్నాయిగానీ, బాగుపట్టం కనపడడంలేదు. నా పెళ్ళెప్పుడు ఒక్క కానీ కట్నం ఇవ్వలేదు. పిల్లే చాలని చేసుకున్నారు. ఇప్పుడు అలా ఉందా కాలం...." మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ జయమ్మ ఏడవడం

మొదలుపెట్టింది. పైటకొంగుతో కళ్లూ ముక్కూ తుడుచుకుంటూ మాట్లాడింది.

"పిల్ల బతుకు నాశనం చేస్తున్నానని నాకూ కడుపులో బెరుదుగానే ఉందండీ. నలుగురూ నన్నే దుయ్యబడతన్నారు. సంబంధం కుదుర్చుకున్న రోజున పిల్లకి రాజయ్యగారు చంద్రహారం గొలుసూ, పట్టు చీరా పెట్టారు. బుద్ధిలేనిదాన్ని ఆ గొలుసు నాలుగురోజులు నా మెళ్ళో తగిలించుకున్నాను. ఆ గొలుసు కోసమే ఈ సంబంధం కుదిర్చాననీ. నా పిల్లల్ని పెంపకం ఇవ్వడానికే కుదిర్చాననీ - నామీద ఇన్ని చెప్పుకుంటున్నారు" అని జయమ్మ మధ్యలో నెత్తిమీద జుట్టు పట్టుకుని చూపించింది. "నేనూ పిల్లల్ని కన్నదాన్నే. నాకూ కష్టం, సుఖం తెలుసు. నన్నేం చెయ్యమంటారో చెప్పండి. ఇప్పుడీ సంబంధం కాదనుకుంటే, మళ్ళీ దానికి పెళ్ళెలా చెయ్యగలం? పిళ్ళైవరన్నా నిలబడి చేస్తారా చెప్పండి?"

అంతదాకా కలగజేసుకోకుండా మౌనంగా ఉన్న వెంకన్న భార్యని మందలిస్తోన్నట్టు- "అదేం మాట? మన పిల్ల పెళ్ళి ఎవళ్ళోవచ్చి ఎందుకు చేస్తారు? మన బాధేదో మనం పడాలిగానీ...." అన్నాడు.

జయమ్మ నోరుజారి తప్పుమాట అనేసినట్టు తల వాలేసి ఊరుకుంది.

ఇందిరకి నోట మాట రాలేదు. "ఈ మనుషులనేం తప్పుపడతాం?" అనిపించడం ప్రారంభమైంది. "ఇలాంటి పరిస్థితిలో ఉంటే మనం మాత్రం ఏం చేస్తాం?" అనే ప్రశ్న వచ్చింది.

"పిళ్ళైవరన్నా నిలబడి చేస్తారా?" అంటోంది జయమ్మ. "అంతే కదా మరి?" అనిపించింది ఇందిరకి.

శ్రీహరి కూడా ఆ మాటలు గ్రహించాడు. అతను ఇందిరతో పైకే అన్నాడు- "ఊరికే సలహాలిస్తే ఏం లాభం? ఏదన్నా సహాయం చెయ్యడానికి సిద్ధపడాలి. లేకపోతే అంతా కాలక్షేపం మాటలై పోతాయి."

ఇందిరకి అర్థమైంది. ఒక్కసారిగా ఇబ్బందిలోంచి బయటపడిపోయినట్టయింది. సీత పెళ్ళి ఆగిపోయినట్టే అనుకుంది. "జయమ్మా! సీత పెళ్లి పూచీ అంతా మాదే! పెళ్లి కోసం ఎంతయినా సరే, మేం పెట్టు

కుంటాం. ఈడూ జోడూ కుదిరిన సంబంధం ఉండాలి. ఈ సంబంధం వద్దు. పిల్ల జీవితం నాశనమైపోతుంది" ఆ మాటలు చెప్తోన్నంత సేపూ ఇందిర పొంగిపోయింది.

శ్రీహరి పెద్ద ఇబ్బందిలో పడిపోయినట్టు ఇందిరతో "మొగాళ్ల ఎంతెంత కట్నా లడిగినా, ఎన్నెన్ని లాంఛనా లడిగినా అవన్నీ ఇచ్చి పెళ్లి చేస్తాహూ? అదేం పద్ధతి?" అన్నాడు ఆశ్చర్యపోతూ.

"మరెలాగ? ఇంకెలా నహాయం చేస్తాం?" అని ఇందిర ఇంకా ఆశ్చర్యపోయింది.

వాళ్ళిద్దరూ ఏమనుకుంటున్నారో జయమ్మకీ, వెంకన్నకీ అంతుపట్ట లేదు. ఈ సంబంధం మానెయ్య మంటున్నారని మాత్రమే వాళ్లకి అర్థ మయ్యింది.

నాలుగురోజుల్లో ముహూర్తంఉంటే ఇప్పుడు అన్నీ మానెయ్యాలా వీళ్లొచ్చి చెప్పారని! రేపు వీళ్లేదో ఇస్తారని! గుమ్మంముందు పెళ్ళి పందిరి కూడా వేసేశాక!

వెంకన్నకి ఒళ్లు మండిపోయింది- "అలా కుదరదు లెండి. మీరేదో పిల్ల మీద ప్రేమతో చెపుతున్నారు గానీ, ఇంతదాకా వచ్చాక మానుకోటం కుదరదు లెండి. తప్పో ఒప్పో అనుకున్నట్టు అయిపోవాలి. మాటంటే మాటే!"

తర్వాత జయమ్మ అందుకుంది- "లోకులు కాకులు. ఇప్పుడు మానుకుంటే మొదట ఎందుకు కుదుర్చుకోవాలి- అంటారు. చేసినా తప్పు పడతారు, మానినా తప్పు పడతారు."

ఇందిరకి అంతా అయోమయం అయిపోయింది. 'ఖర్చంతా మేమే పెట్టుకుంటాం' అన్నా వినకపోతే ఎలాగ? 'కుదరదు, కుదరదు'- అంటా రేమిటి?

"వీళ్ళు వినేలాగ లేరేమిటి?" అన్నట్టు శ్రీహరిని చూసింది.

శ్రీహరికి ఇంకా ఆశ చావలేదు. ఆ భార్యా భర్తలకి నచ్చచెప్పే ధోరణితో మళ్ళీ ప్రారంభించాడు- "మీ రనేదంతా నిజమేనండీ. మిమ్మల్ని

తప్పు పట్టడానికి లేదు. ఎవరో ఏదో అంటారని ఆలోచిస్తే ఎలాగ? పిల్ల బతుకు కదా? ఎలాగన్నా ఇది ఆపుకుంటే, సీత కోసం మీరేం చెయ్యమంటే అలాగ చేస్తాం.... మీ కన్నా మాకే ఎక్కువ ప్రేమ ఉండదనికాదు. ఇప్పుడు ఎలాగ చెయ్యగలమో ఆలోచించాలంతే?"

వెంకన్న విసురుగా లేచాడు- "ఎలాగ చెయ్యగలం? ఎలాగా చెయ్యలేం." అని వసారాలోంచి, పందిట్లో నుంచి వీధిలోకి వెళ్ళి పోయాడు. జయమ్మ మాట్లాడకుండా నేల చూపులు చూస్తూ ఊరుకుంది.

ఇందిరా వాళ్ళకి ఏం చేయ్యాలో తోచలేదు. సీత, బల్ల మీద నించీ లేచినప్పటి నించీ ఏదో ఒకపని చేస్తోనే ఉంది. పిల్లాడికి అన్నం తినిపించి వాకిట్లో నీళ్ళ తొట్టి దగ్గిర వొళ్ళు కడిగి భుజంమీద వేసుకు తిప్పి, మంచం మీద పడుకోబెట్టి చీర గుడ్డ కప్పింది. పెద్ద పిల్లల్ని అన్నాల దగ్గిర్నించి లేవదీసి, చేతులూ మూతులూ కడిగి, పళ్ళాలన్నీ తీసింది. పెద్ద ఆరిందా లాగ ఒకపని తర్వాత ఒకపని చేసుకుపోతూనే ఉంది.

వెంకన్న కోపంగా లేచిపోయిం తర్వాత జయమ్మ కాస్సేపు బిక్క చచ్చి కూర్చుంది. నెమ్మదిగా తేరుకుని- "సీతా! అత్తమ్మా వాళ్ళకి కాఫీ పెట్టవే" అని సీతని పురమాయించింది.

ఇందిర అడ్డుపడి- "వద్దు, వద్దు జయమ్మా! తాగి వచ్చాం కదా! ఇన్నిసార్లు అలవాటులేదు. వద్దామ్మా సీతా! పెట్టొద్దు" అంటూ పదిసార్లు చెప్పి ఆ ప్రయత్నం ఆపించింది.

జయమ్మ లేచి లోపలికి వెళ్ళి ఏదో అట్టపెట్టె తెచ్చి ఇందిర పక్కన బల్ల మీద పెట్టింది. అందులోంచి పట్టుచీర తీసి ఇందిర ముందు పట్టుకుని నించుంది. దాని మీద తళతళ మెరుస్తోన్న గొలుసు కూడా ఉంది.

ఆ రెండూ చూస్తే ఇందిరకి కుంగిపోయినట్టయింది. ఆ వస్తువులకి అంత విలువా?

సీతకి ఏం జరగబోతోందో తెలిసి కూడా వాటిని చూసే తోడ బుట్టిన దానికి అంత సంబరమా?

"రాజయ్యగారు మంచి మనిషండీ. సీత కేమి లోటు రానివ్వరు."

ఇందిరకి ఏమనడానికీ తోచలేదు.

సీత కోసం ఇటూ అటూ చూసింది. ముగ్గురు, నలుగురు పిల్లలు ఒకే మంచం మీద పడి నిద్దర్లు పోతున్నారు.

ఇల్లంతా సద్దుమణిగింది.

ఇంకా అక్కడ కూర్చుని చేసేదేమీ లేదు. లేవాలంటే మనసొప్పడం లేదు. ఇంతేనా? ఇంతేనా? ఇంకేమీ చెయ్యలేమా? అనిపిస్తోంది.

శ్రీహరి నిరుత్సాహంగా-"వెళ్దామా?" అన్నాడు ఇందిర మాట్లాడలేదు. అలాగే కూర్చుంది.

"సీతా! అత్తమ్మగారు వెళ్తున్నారు. ఒకసారిలారా!" అని జయమ్మ చెల్లెల్ని కేకేసింది.

సీత నెమ్మదిగా ఇందిర దగ్గరికి వచ్చింది. బల్లని ఆనుకుని నిలబడి తల వంచేసుకుంది. అంతసేపూ పెద్దవాళ్ళు మాట్లాడుకున్నదంతా ఆ పిల్ల విన్నట్టే ఉంది.

ఇందిర మౌనంగా సీత చెయ్యి పట్టుకుంది. ఆ రెండు గాజులూ కాస్సేపు సవరించింది. నెమ్మదిగా భుజం మీద చెయ్యివేసి మొహంలోకి చూసింది.

ఆ పిల్ల భవిష్యత్తు అంతా ఇందిరకి కళ్ళకి కట్టినట్టయింది.

నాలుగు రోజుల్లో ఆ పిల్ల ఒక పెద్దాయనకి ఇల్లాలు అవుతుంది. బాల్యం అంతా ముగిసిపోతుంది. ఆ పెద్దాయనకి సేవలు ప్రారంభిస్తుంది. ఆయన ఈ పసి భార్య మీద నిష్కారణ వైరం ప్రారంభిస్తాడు. అనుమానాలు పెంచుకుంటాడు. నించుంటే, నడిస్తే, నవ్వితే, ఏది చేసినా, చెయ్యకపోయినా, కనపడని హింస ప్రారంభిస్తాడు.

ఈ పిల్ల ఓర్చుకుంటుందో, విరక్తి పడుతుందో, నూతికీ గోతికీ పరుగులెత్తుతుందో, ఏం చేస్తుందో!

నెమ్మదిగా గడుసు మీరుతుందేమో!

క్రమంగా బండబారుతుందేమో!

చుట్టు పక్కల మొగవాళ్ళు ఈ అమాయకురాలిని నిలబడనివ్వరు. కూర్చోనివ్వరు. 'వేట' ప్రారంభిస్తారు. ఎక్కడఠంటే అక్కడ 'ఉచ్చులు' వన్నుతారు.

లొంగిపోతుంది. నాశన మవుతుంది.

సిగ్గుతో, జంకుతో, భీతితో రోజులు గడుపుకుంటుంది ఎలాగో ఒకరిద్దరు పిల్లలు పుడితే, ఇల్లూ వాకిలీ నిలబెట్టుకుంటుంది. లేకపోతే వారసులు అవీ ఎత్తుకుపోతారు!

ఆఖరికి ఏం మిగులుతుంది? ఏం అనుభవిస్తుంది?

నాలుగు రోజుల్లో శ్మశానానికి పోబోతున్న పిల్లని పొదుపుకున్నట్టు పొదుపుకుంది ఇందిర సీతని. ఇందిర కళ్ళల్లోంచి నాలుగు నీటి బొట్లు జల జలా సీత జుట్టు మీద పడ్డాయి.

వొంచిన తల ఎత్తలేదు సీత.

ఇందిర సీతని వదిలిపెట్టి, గోడ వేపు తిరిగి కళ్ళు తుడుచుకుంది.

వాళ్ళు బైటికి వెళ్తోంటే వాకిటిదాకా వస్తూ జయమ్మ "మా ఇంట్లో కాఫీ అన్నా తాగారు కారు" అంది.

....

ఇంట్లోకి రాగానే ఇందిర మంచం మీద వాలిపోయింది. జరిగిం దంతా శ్రీహరి సుశీలా వాళ్ళకి చెప్పాడు. "సీతతో మాట్లాడాలని చాలా సార్లు అనుకున్నానుగానీ...." అన్నాడు.

"దాని మొహం! అదేం చెప్తుంది?" అంది సుశీల.

"కాదు సుశీలా అసలు సీతతో మాట్లాడితే ఎలా ఉంటుంది?" అంది ఇందిర. ఓపిక వచ్చినట్టు లేచి కూర్చుంది.

"ఏమిటే నీ పిచ్చి? పెద్ద వాళ్ళతో మాట్లాడాలనుకున్నారు. మాట్లా డారు. సాయం చేస్తాం అన్నారు. అంతకన్నా ఏం చేస్తాం? వినకపోతే వాళ్ళ ఖర్మ."

"ఖర్మలూ గిర్మలూ తీసి అవతలపెట్టు. సీతతో మాట్లాడాలని చాలా అనిపిస్తోంది ఇప్పుడు. వీలవుతుందా లేదా చెప్పు. అసలు వీలవదా? ఏదన్నా వంక పెట్టి నువ్వు కబురంపితే రాదా?"

"పదయిపోతోంది. ఇప్పుడెలా పిలుస్తాం? వాళ్ళెందుకు పంపుతారు? పంపరు.... ఒకలాగైతే చెయ్యొచ్చు. రోజూ తెల్లారగట్ల సీతే పాలు తీసుకొస్తుంది మాకు. మా గేదె ఈనే దాకా జయమ్మనే పొయ్యమన్నాను. రోజూ చీకట్నే తెస్తుంది."

"ఎన్ని గంటలప్పుడొస్తుంది?"

"నాలుగున్నరా ఐదూ అవుతుంది."

"తప్పకుండా సీతే తెస్తుందా? లేకపోతే ఒక్కోరోజు ఎవరన్నా తెస్తారా?"

"ఒకసారెప్పుడో సీతకి జ్వరం వస్తే జయమ్మ తెచ్చింది. అప్పుడు తప్ప, ఎప్పుడూ సీతే తెచ్చింది."

"మరి తెల్లారగట్ల దాకా ఆగాలా?"

"ఇప్పుడెలాగూ పది దాటిపోయింది. అన్నాలు తినేప్పటికి పదకొండూ. ఇంకేం వెళ్తారు? ఏకంగా అప్పుడే వెళ్తే సరి."

"ఆగుదామా?" అన్నట్టు చూసింది ఇందిర శ్రీహరి వేపు.

"అంతే మరి. ఈ రాత్రేం పోతాం?" అన్నాడతను.

"సీత తప్పకుండా వస్తుందా? ఏ సావిత్రో తెస్తుందా కొంపదీసి?"

"కాదులే. చిన్నపిల్లలైతే పాలు పారబోస్తారని, సీతతోటే పంపుతుంది జయమ్మ.... అయినా ఏం మాట్లాడతావు దాంతో? 'ఈ పెళ్లి నీకిష్టమేనా' అని అడుగుతావా? 'ఇష్టమే' అంటుందా అది?"

"ఇష్టం కాదంటే?.... అప్పుడేం చేస్తాం?" అన్నాడు శ్రీహరి, ఆలోచనగా.

సుశీల నవ్వి హాస్యంగా- "మీతోపాటు తీసుకుపొండి" అంది.

ఇందిర సుశీల మొహం వేపు అలాగే చూసింది. "అవునే! అలా చేస్తే? సీత వచ్చేస్తానంటే తీసుకుపోతే?"

"అమ్మో? నీతో చాలా ప్రమాదం! ఏదంటే అదే పట్టుకుంటావు."

"కాదులే చెప్పు. తీసుకుపోతే యేం?"

"తీసుకుపోయి?" అని ఆశ్చర్యంగా చూశాడు శ్రీహరి.

"ఉంటుంది మనింట్లో. చదివిస్తాం. తర్వాత ఏదన్నా పనిలో పెడ తాం. శశితోపాటే."

అదంతా 'అసాధ్యం' అనిపించింది శ్రీహరికి.

"ఇందిరా! ఎమోషనల్‌గా నిర్ణయాలు చేసేస్తే.... తర్వాత చాలా కష్టం. ప్రాక్టికల్‌గా ఆలోచించాలి" అన్నాడు.

ఇందిర వాదానికి దిగింది. "ఎమోషనల్ ఏమిటి? మనమేం చిన్న వాళ్ళమా? ఆ అమ్మాయిని రక్షించడానికి ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేశాం గనక? వాళ్ళ వాళ్ళతో మాట్లాడాం రెండు గంటలసేపు. అంతేనా? ఇంకేమీ ఆలో చించకూడదా? మనమేం చెయ్యగలం- అని వదిలెయ్యడమేనా? ఆ పిల్ల మనల్ని నమ్మి వచ్చేస్తానంటే, ఆ మాత్రం ధైర్యం చేయలేమా? 'డబ్బు' సమస్య లేదు. ఏమిటీ ఇంకా ఇబ్బంది? వాళ్ళ వాళ్ళేమన్నా పోలీసులూ కేసులూ తెస్తారా? అదే ఆలోచించుకోవాలి సరిగా. పెళ్ళి చెడిపోతే, ఆ కోపంతో ఆ రాజయ్య అయినా కేసు పెట్టిస్తాడు కదా? పిల్లని మళ్ళీ తీసుకుపోతా రనుకో. ఇంతా చేసి మళ్ళీ వాళ్ళకే అప్పజెప్పేలాగైతే ఏం లాభం? అది ఆలోచించాలిగానీ?"

"అసలు సమస్య అది కాదు ఇందిరా! కేసులూ గీసులూ ఎన్నయినా పడతాం. అది సమస్య కాదు ... తీరా నమ్మించి తీసికెళ్లి మనం జాగ్రత్తగా చూడకపోతే అది ఆ అమ్మాయికి ఇంకా బాధ. నీకు పూర్తిగా నమ్మకం ఉందా? శశి ఇష్టపడుతుందా?" అన్నాడు శ్రీహరి.

ఇందిర గాయపడిపోయినట్టు చూసింది. "అంత అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతున్నావేమిటి? శశి ఇష్టపడే దేమిటి? మనం చెయ్యాల్సిన పను లన్నీ దాని ఇష్టా ఇష్టాల్ని బట్టి చేస్తామా? చేసేది మంచి పని అయితే దాని కెందుకు ఇష్టం ఉండదు? అది తెలివి తక్కువగా మాట్లాడితే నచ్చ చెపు తాం. మనం చెప్పినట్టు అది వినాలి. అంతే దానికి ఇష్టమో కాదో అని అడుగుతూ కూర్చుంటామా? చాలా విచిత్రంగా మాట్లాడుతున్నావే! శశి సంగతి తీసుకురావద్దు. నీకు ఇష్టమో, కాదో చెప్పు. ఫ్రాంక్‌గా చెప్పు. తర్వాత గొడవలు రాకూడదు."

శ్రీహరి నవ్వుతూ- "ఇష్టం కాదంటే నీతో ఇప్పుడే గొడవ వస్తుంది కదా?"

"అవును. బాగా అర్థం చేసుకున్నావు. ఇంత సంకుచితంగా ఉండే మనుషులతో గొడవ పెట్టుకోకుండా ఉండడం నాకు చేతకాదు. చెప్పు హరీ! సీత మనతో వచ్చేస్తానంటే, ఆ అమ్మాయిని రక్షించడానికి నీకేమిటి అభ్యంతరం?"

సుశీలా, శేషగిరీ ఇందిరని నిర్ఘాంతపోయి చూస్తున్నారు.

శ్రీహరి ప్రశాంతంగా అన్నాడు- "ఇంత మంచి పని మన వల్ల జరుగుతుందంటే నాకు చాలా ఇష్టం ఇందిరా! చాలా ఇష్టం. జాగ్రత్తగా ఆలోచించి చెయ్యాలంటున్నాను, అంతే."

అప్పటికి అంతా ఒక కొలిక్కి వచ్చింది.

సుశీల అన్నాలు వడ్డించింది.

'సీత కోసం ఏదో చేస్తాం' అనుకుంటే ఇందిరకి తేలిగ్గా ఉంది.

"లేనిపోని గొడవ తెచ్చి పెట్టానే ఇందిరా! నేనా ఉత్తరం రాయకుండా ఉంటే పోయేది" అంది సుశీల అన్నాల మధ్య.

"పిచ్చిదానిలాగ మాట్లాడకు. ఇంత మంది ఉన్నాం. అంత చిన్న పిల్లని కాపాడలేమా? ఈ మాత్రానికి మన ఆస్తులేం తరిగిపోతాయా?" అని కోప్పడింది ఇందిర.

ప్రయాణం ఆగిన సంగతి శశికి తెలీదు. భోజనాల తర్వాత కూడా ప్రయాణ సన్నాహాలు లేకపోయేసరికి "అమ్మా! మనం ఇప్పుడు వెళ్ళడం లేదా?" అని తల్లి దగ్గరికి వచ్చి అడిగింది శశి.

"ఇంత సేపూ ఏం వింటున్నావు? గంట నించీ చెప్పుకునేదంతా ఏమిటి? సీతతో మాట్లాడాలని ఆగాం. చీకట్నే బయల్దేరదాం" అంది ఇందిర.

"అమ్మో! నాకు ఎగ్జా మ్సుందమ్మా! సెవన్‌కే కాలేజీలో ఉండాలి" అని ఏడుపు మొహం పెట్టింది శశి.

ఇందిరకి చెప్పలేనంత కోపం వచ్చింది. "ఏవిటి శశీ! చిన్నపిల్ల లాగ ప్రవరిస్తున్నావు! అవతల ఒక పిల్ల జీవన్మరణ సమస్యలో ఉంటే ఏమన్నా చెయ్యగలమా అని మేం కిందా మీదా పడుతోంటే, నీకు ఎగ్జామ్ పెద్ద సమస్య అయిపోయిందా? మతి ఉందా పోయిందా? కొంత కష్టం సుఖం అర్థం చేసుకోవడం నేర్చుకో. నీకన్నే బైట్లేరతాం. తైముంటే వెళ్ళవు గాని, లేకపోతే లేదు. నాలుగు మార్కులు తగ్గితే కొంపలు మునగవు."

శశి మాట్లాడకుండా వెళ్ళిపోయింది. పెళ్లి శ్యామల పక్కలో పడు కుని నిద్రపోయింది.

పెద్దవాళ్లు నలుగురూ "ఇప్పుడేం చేస్తాం?" అనుకుంటూ, సమ స్యలో పడ్డట్టు కూర్చున్నారు.

దూరంగా ఎక్కడో డప్పుచప్పుడు ఫుండీ ఫుండీ వినిపిస్తోంది.

ఇందిర పులిక్కిపడి "అదేవిటి? పెళ్లి డప్పులేవన్నా పెట్టేశారా?" అంది.

"ఛా! ముహూర్తాల ముందే డప్పులా?" అంది సుశీల.

"ఏమో, ముసలాడికి వుత్సాహంగా వుందో ఏమో" అంది కోపంగా ఇందిర.

"వానల కోసం ఎప్పుడూ ఏదో వొక మోత చేసుకుంటూ తిరుగు తూనే వున్నారు." అంది సుశీల.

"కాదులే ఏదన్నా చాటింపేమో" అన్నాడు శేషు.

"ఇప్పుడేం చాటింపు? పదిదాటిపోతే."

శేషు నవ్వుతూ– "అన్నట్టు ఇందిరక్కయ్యా, ఒకపని చేస్తే భలేగా వుంటుంది. రాజయ్య గురించి వూరంతా చాటింపు వేయించెయ్యాలి" అన్నాడు వుత్సాహంగా.

"ఇదీ మరీ బాగుంది. వూళ్ళో తెలీకపోతే కదా? పెళ్ళిమాట అంద రికీ తెలుసు" అంది సుశీల.

"తెలిసినా సరే, 'చూడండి రాజయ్య ఎలాంటి పని చేస్తున్నాడో, రాజయ్యకి అందరూ గడ్డి పెట్టండహో!' అని చాటించాలి.... మనం

అసలు ఏం చెయ్యాలంటే, పూళ్ళో అందర్నీ పిలిచి కూర్చోబెట్టి.... లేక పోతే మనమే అందరిళ్ళకీ వెళ్ళి 'ఇలాంటిపని మనందరం సాగనివ్వటమేనా' అని అందరితోటీ మాట్లాడాలి. లేకపోతే అందరం వెళ్ళి రాజయ్య ఇంటి చుట్టూ మూగి 'ఇదేం పనిరా? మనిషివా, దున్నపోతువా?" అని అరవాలి. అరవడానికి రమ్మంటే బోలెడు మంది పిల్లలొస్తారు." అన్నాడు శేషు గబగబా.

ఇందిరకీ శ్రీహరికీ కూడా పత్రికల్లో రోజూ చూసే నిరసనలూ ధర్నాలూ కరపత్రాలూ అన్నీ గుర్తొచ్చాయి.

"అవును, ఒక కాయితం ప్రింటుచేయించి పూళ్ళో ఇంటింటికీ పంచాలి" అన్నాడు శ్రీహరి కొత్త వుత్సాహంతో.

"మళ్ళీ మొదటికొస్తారేమిటి? పూళ్ళో ఎవరికి తెలీదని?" అంది సుశీల.

"తెలీదనికాదు. రాజయ్యకి గడ్డిపెట్టి పెళ్లి ఆపించాలని రాస్తాంగా అందులో?" అన్నాడు. శ్రీహరి." పూళ్ళో గందరగోళం అవుతుంది. వాడు తప్పకుండా భయపడతాడు" అన్నాడు మళ్ళీ.

ఇందిర ఆలోచనల్లోనించి బయటపడి—"ఆ పనులన్నీ పెట్టు కుంటే పుణ్యకాలం కాస్తాపోతుంది. ఆ పిల్లని వాళ్ళు ఏ అన్నవరమో సింహాచలమో తీసుకుపోతారు. ముందు పిల్లనెలా రక్షించాలో ఆలోచించాలి గాని...." అంది.

'అదీ నిజమే' అని పించింది అందరికీ.

"అయినా నాకు ఈ వారంలో చాలా ఆపరేషన్లున్నాయి. అన్నీ ఫిక్సయిపోయాయి. ఈ కర పత్రాలూ ప్రచారాలూ ఎలాచెయ్యగలం? అంత టైమేదీ?" అని చాలా నిరుత్సాహ పడింది ఇందిర.

"ఫర్వాలేదు. ఫలితం వుంటుందంటే ఏదో వొకటి చెయ్యొచ్చు. వాళ్ళకి వ్యతిరేకంగా ఎవరో ఏదో చేస్తున్నారని వాళ్ళు పసికడితే నిజం గానే ఆ పిల్లని ఎటన్నా తీసుకుపోతారు. రహస్యంగా జరిగితేనే మంచిది" అన్నాడు శ్రీహరి.

ప్రచారం సంగతి అసాధ్యమనిపించింది.

శేషుకి ఇంకా వుత్సాహం అణగకపోయినా— "నిజమేలే. సీతని రహస్యంగా తీసుకుపోతేనే మంచిది. అప్పుడే తెలిసొస్తుంది వాడికి" అన్నాడు.

ఎవరికి తోచింది వాళ్ళు మాట్లాడారు. తర్జన భర్జనలుచేశారు. చాలా సేపు మాట్లాడుకుంటూనే కూర్చున్నారు. ఎలా జరుగుతుందోనని అందరికీ బెంకుగానే వుంది. నెమ్మదిగా ఒక్కొక్కళ్ళూ నిద్రలకి పడ్డారు.

* * *

ఇందిర గంట గంటకీ లేచి గడియారం చూస్తోనే ఉంది. అఖరి సారి మూడింటికే లేచింది. సుశీలని లేపేసింది.

"అప్పుడే కాదే" అంటూ సుశీల మళ్ళీ నిద్రలోకి జారింది.

నాలుగు దాటుతోంటే ఇందిర ఒక్కతే బయట వరండాలో కూర్చుని వీధికి కళ్ళు అప్పగించేసింది.

తెల్లారగట్ల వెన్నెల ఎంత చల్లగా ఉందో! వీధి అంతా ఎంత నిశ్శబ్దంగా ఉందో! పల్లెటూళ్లో గడిపి ఎంత కాలమైపోయిందో! ఉలిక్కి పడి టైమ్ చూస్తే నాలుగున్నర దాటిపోయింది! ఇందిరకి కంగా రెక్కువయ్యింది.

హఠాత్తుగా సీత పాల తెపాళాతో వరండాలో ప్రత్యక్షమైంది!

ఇందిర తన కళ్ళని తను నమ్మలేకపోయింది. "సీతా! నువ్వేనా?" అంది ఎదురువెళ్తూ.

సీత ఆశ్చర్యపోతూ- "మీరు వెళ్ళిపోలేదా అత్తమ్మా?" అంది.

"నీ కోసమే, నీతో మాట్లాడాలనే ఉండిపోయాం సీతా!" నిజం చెప్పు. ఈ పెళ్ళి చేసుకోనని చెప్పావా నువ్వు?" అని ఇందిర సూటిగా ఆ మాటే ఎత్తింది.

సీతకి ప్రాణం లేచి వచ్చింది. ఆ క్షణంలో ఆ పిల్లకి, ఇందిర మీద చెప్పలేనంత నమ్మకం కలిగింది. తన పెళ్ళి గురించి ఎవ్వరూ అలా మాట్లాడడం సీత చూడలేదు.

"ఎన్నిసార్లు చెప్పానో అత్తమ్మా! మా అక్క ఏమి ఏమిటో చెప్తోంది."

"ఈ పెళ్లి నిజంగా ఇష్టం లేదా నీకు?"

"ఛీ ఛీ! అస్సలు ఇష్టలేదు. ఒట్టు."

"మరి మాతో వచ్చేస్తావా?"

"మీతోనా! ఎక్కడికి?"

"మా ఊరూ! మా ఇంటికీ! మా దగ్గరే ఉండిపోదువుగాని. నిన్ను స్కూల్లో చేర్పిస్తాం. లేకపోతే, నా దగ్గిర పని నేర్చుకుందువుగాని. నేను డాక్టర్నీ. తెలుసా? మావయ్య కూడా డాక్టరే. చెప్పు. మాతో వచ్చేస్తావా?"

సీత ఏడవడం మొదలుపెట్టింది- "మా అక్క పంపదు. మా అక్క పంపదు" అంది.

"అది కాదమ్మా! మీ అక్కకి చెప్పొద్దు. ఇప్పుడే వెళ్లిపోదాం."

"వాళ్ళకి తెలిస్తే? నన్ను మళ్ళీ తీసుకుపోతారు."

"తీసుకుపోరు. తీసుకుపోనివ్వం. అదంతా మేం చూస్తాంగా! మాతో వచ్చెయ్యడం నీ కిష్టమేనా చెప్పు."

"ఇష్టమే అత్తమ్మా! ఇష్టమే....కానీ...."

"భయం వేస్తోంది కదూ? ఏం ఫర్వాలేదమ్మా! ఇలా తెగించకపోతే ఈ ఆపద తప్పదు నీకు. నా మాట విను. నీ కేమీ కష్టం రానివ్వను. జాగ్రత్తగా చూసుకుంటాను. ఇష్టమే కదా! వెళ్లిపోదామా మరి? కొన్నాళ్ళకి మీ అక్కకి కోపం తగ్గిపోతుంది. అప్పుడు నువ్వు ఇక్కడికి వస్తూ పోతూ కూడా ఉండొచ్చు. తర్వాత నిన్నెవ రన్నా అడిగితే నీ ఇష్టం మీదే వచ్చేశానని చెప్పాలి. తెలిసిందా?"

"అలాగే చెపుతాను. నన్ను నిజంగా తీసుకుపొండి అత్తమ్మా! మీ ఇంట్లో ఏ పని చెప్తే ఆ పని చేస్తాను. నన్ను మీ దగ్గిరే ఉంచుకోండి అత్తమ్మా!" అంటూ సీత ఇందిరని కావిలించేసుకుని మళ్ళీ ఏడవడం మొదలుపెట్టింది.

అప్పటికే అందరూ లేచారు.

శ్రీహరి కారు తీసి రోడ్డు మీద పెట్టాడు. శశి, వెనక సీట్లో కూర్చుంది. ఇందర, సీతని కారు దగ్గిరికి తీసుకెళ్లి శశి పక్కన కూర్చో బెట్టింది. శశి ఒక మూలకి జరిగి, "సీతా పడుకో. ఎవరన్నా చూస్తారు. పడుకో" అని తొందర పెట్టింది.

సీత చప్పున సీట్లో ముడుచుకుని పడుకుని ఓణీ తీసి తలనిండా, చేతుల నిండా కప్పేసుకుంది.

ఇందిర సంతోషంతో పొంగిపోతూ "సంగతేమిటో చూద్దామని వచ్చాం. పెళ్లి కూతుర్ని ఎత్తుకుపోతున్నాం. పాపం పెళ్లికొడుకేమైపోతా డోనే సుశీలా" అంటూ ముందు సీట్లో కూర్చుని డోరు వేసేసింది.

"ఇంకేమైపోతాడు? దుఃఖ సముద్రమే" అని నవ్వాడు శ్రీహరి.

"ఏమో బాబూ! మీ దారిన మీరు పోతున్నారు. జయమ్మా వాళ్ళు మా మీదకి పెద్ద యుద్ధానికొస్తారు" అంది సుశీల భయపడుతూ.

"మాకేం తెలుసు అందాంలే. మనమూ చేద్దాంలే యుద్ధం. తొంద రగా వెళ్ళండి" అని తొందరపెట్టాడు శేషగిరి.

కారు కదిలి, తెల్లారగట్ల వెన్నెట్లో, చల్లగాలి పోసుకుంటూ నిశ్శబ్దంగా సాగిపోయింది

....

ఇంటికి చేరేటప్పటికి ఏడు దాటింది.

"సీతని ఇంట్లోనే ఉంచుదామా? ఎక్కడన్నా దాచిపెడదామా నాలుగు రోజులు?" అని కార్లోనే ఆలోచించారు.

"ఏం పర్వాలేదు. మనతోనే ఉంటుంది. వాళ్ళొచ్చి రమ్మంటా రనుకో. ఇది రానంటే సరిపోతుంది. నాలుగు తిట్లు తిట్టిపోతారు. అంత కన్నా ఏం చేస్తారు?" అన్నాడు శ్రీహరి.

"వాళ్ళేమీ చెయ్యలేరని అంత అతి నమ్మకం పనికిరాదు మనకి" అని వాదించింది ఇందిర.

"నాలుగు రోజుల తర్వాతైనా మనింట్లోనే ఉంటుంది కదా? అదేదో ఇప్పుడే ఫేస్ చేద్దాం" అన్నాడు శ్రీహరి.

ఎటూ తేల్చుకోకుండానే ఇంటికి చేరారు. శశి హడావుడిగా కాలేజీకి పరిగెత్తింది.

"మీ అక్కా బావ వస్తా రనుకో. ఇంటికి రమ్మంటా రనుకో. ఏం చెబుతావు?" అని సీతని ప్రశ్న లడిగారు.

సీత అన్నిటికీ ధైర్యంగా చెప్పింది.

"అత్తమ్మ గారి ఊరు చూద్దామని వచ్చానంటాను" అంది మొదట.

ఇందిర నవ్వి-"అలా కాదే పిచ్చిదానా! అసలు సంగతే చెప్పేయ్యాలి" అంది.

సీత కూడా నవ్వి- "నాకు బలవంతంగా పెళ్లి చేస్తున్నారు కాబట్టి నా కిష్ట మొచ్చిన చోటుకి వచ్చేశానంటాను" అంది.

"సెభాష్! అలా మాట్లాడాలి. ఓ పది మంది వచ్చేస్తారనుకో. నిన్ను లాక్కుపోయి కార్లో పడేసి తీసుకుపోతా రనుకో. అప్పుడేం చేస్తావు?"

"తీసుకుపోయినా సరే పెళ్లిపీటలమీద కూర్చోన త్తమ్మా! అతను కూర్చుని ఉంటాడు కదా? అక్కడికి వెళ్ళి చెప్పేస్తాను- 'నిన్ను చేసు కోను. నీకు అరవయ్యేళ్ళు. నాకు పధ్నాలుగేళ్ళు. నేను చేసుకోను'- అని చెప్పేస్తాను." అంది.

"అంతేకాదు, నీకు సిగ్గు లేదా తాతా-అనాలి. ఆ మాట కూడా అంటావా, మర్చిపోతావా?"

"ఆఁ, తప్పకుండా అంటాను. మా అక్క తిట్టినా సరే, కొట్టినా సరే, చంపేసినా సరే."

"పిచ్చిదానా! అంత పని జరగదులే." సీత ఇప్పుడు ధైర్యంగా ఉందర్రా అని తేలికపడ్డారు ఇందిరా, శ్రీహరీ.

సీతని ఎక్కడా దాచక్కరలేదని నిర్ధారించారు.

లెక్కప్రకారం ఇంకా మూడురోజు లుంది పెళ్లి.

ఇందిర బయటి కెళ్ళడం మానేసింది. శ్రీహరి కూడా ఇలా వెళ్లి అలా వచ్చేస్తున్నాడు.

శశి కూడా కాలేజీ ఎగ్గొట్టేసింది.

ఏ నిమిషం ఏం జరుగుతుందోనని అందరూ ఎదురుతెన్నులు చూస్తూ గంటలు గడుపుతున్నారు.

రెండు రోజులు గడిచిపోయింది—ఏమీ జరగకుండానే! ఎవ్వరూ రాలేదు. సుశీల దగ్గర్నించి కూడా ఏ కబురూ లేదు!

ఏమీ జరగకపోవడం మరీ ఆందోళనగా ఉంది.

"ఏదన్నా జరిగితేనే బాగుండును!" అంది ఇందిర చాలాసార్లు.

"అమ్మా! సీత ఎంత మంచిదోనే" అని శశి రెండు మూడుసార్లు సీతని మెచ్చుకుంది తల్లి దగ్గర.

'ఎందుక'ని తల్లి అడిగితే, శశి చెప్పుకొచ్చింది- "ఎప్పుడూ నా పుస్తకాలో, బట్టలో సర్దుతూనే ఉంటుంది. ఇందాక నేను తడి టవలు మంచం మీద పడేసి మర్చిపోతే తనే తీసుకెళ్లి ఆరేసింది. నేను తల దువ్వుకోబోతుంటే తనే దువ్వెన లాక్కుని తల దువ్వింది. నేను చదువు కుంటూ ఉంటే అలా చూస్తూ కూర్చుంటుంది. నువ్వు అస్తమానూ అంటావే 'కుదురుగా ఉండాలి, కుదురుగా ఉండాలి' అనీ. అచ్చంగా అలాగే ఉంటుంది. నెమ్మదిగా మాట్లాడుతుంది. నెమ్మదిగా నడుస్తుంది నెమ్మదిగా నవ్వుతుంది...."

కూతురు మాట్లాడుతోంటే ఇందిర నవ్వుతూ వింది- "మంచిదే. సీతని చూసి నేర్చుకో మరీ. 'కుదురుగా ఉండడం' అంటే నెమ్మదిగా నడవాలనీ, నెమ్మదిగా నవ్వాలనీ, నెమ్మదిగా మాట్లాడాలనీ కాదు. సీత అలాగ ఎందుకు ఉందంటే, అది 'అణుకువ', దానికి చిన్నప్పటి నుంచీ తల్లీ లేదు అక్క ఇంట్లో చాకిరీ చేస్తూ పెరిగింది. అణుకువగా ఉండడం అలవాటైపోయింది. నిన్ను అలాగ అణిగి మణిగి ఉండమని కాదు నేననేది. కుదురుగా ఉండడం అంటే, అలా అర్థం చేసుకోకు.

సీత మనింటికి వచ్చిందంటే మనం పరాయివాళ్ళమే కదా? తనని ఆదుకున్నామనే కృతజ్ఞతతో ప్రవర్తిస్తోంది. అదంతా దాని మంచితనం.

మరి మనం కూడా మంచిగా ఉండాలి కదా? సీతని మనం 'పనిపిల్లలా'గా అనుకోకూడదు. నువ్వు ఖాళీగా కూర్చుని నీ పనులు దానితో చేయించుకో కూడదు. ఎప్పుడూ దాన్ని చిన్నబరచకూడదు."

శశి అన్నీ కుదురుగా వింది.

ఇందిర నవ్వి- "సీత చాలా మార్చింది నిన్ను" అంది.

శశి సీతతో స్నేహంగా ఉండడం ఇందిర కెంతో హాయిగా ఉంది.

*　　　*　　　*

ఆ రోజే పెళ్లి రోజు! అదే, పెళ్లి ఆగిపోవాల్సిన రోజు! ఉదయం పది' దాటితే చాలు, సీతకి పీడ వదిలినట్టే!

అర్జంటు కేసు లున్నాయనీ, వెళ్ళక తప్పదనీ శ్రీహరి వెళ్లి పోయాడు.

ఇందిరకి క్షణ మొక యుగంగా గడిచిం దా పగలంతా. కళ్ళు రెండూ రోడ్డుకి అప్పజెప్పేసి శ్రీహరి కోసం ఎదురుతెన్నులు చూస్తూ గడిపింది.

కారు దిగి నిరుత్సాహంగా లోపలికి వస్తోన్న శ్రీహరిని చూస్తే "అలా ఉన్నా డేమిటి?" అనిపించింది ఇందిరకి.

"చాలా ఘోరం జరిగిపోయింది ఇందూ!" అంటూ నిలబడే శక్తి లేనట్టు కుర్చీలో కూర్చుని వెనక్కి వాలాడు శ్రీహరి.

"ఏమిటి?" అని అడగడానికి కూడా నోరురానంత భయం వేసింది ఇందిరకి.

రాజయ్య పెళ్లి ఆగిపోయిం దనుకున్నాం కదా? ఆగలేదు."

"ఆగలేదా?" అర్థం కాలేదు ఇందిరకి.

"సీత.... ఇక్కడే ఉంది కదా?"

"ఇంకా అక్కడ లేరా సీతలు? పొద్దున్న ముహూర్తానికే పెళ్లయి పోయిందట.

'సావిత్రి'తో!"

'సావిత్రితోనా! సావిత్రితోనా! జయమ్మ కూతురితో! ఎంత ఘోరం!" నిర్ఘాంతపోయి నిలబడిపోయింది ఇందిర.

"అదే. వినగానే తల తిరిగిపోయింది నాకు."

"ఎవరు చెప్పారు నీకు? ఎవరు చెప్పారు? వాళ్లకెలా తెలుసు?"

తను విన్నదంతా చెప్పుకొచ్చాడు శ్రీహరి. పెళ్ళిలో వాయించడానికి బ్యాండు మేళం కావాలంటే, మేళం వాళ్ళంతా ఒక వ్యాన్‌లో ఆ ఊరు వెళ్లారు. మధ్యాహ్నానికి అందరూ తిరిగి వచ్చారు. పెళ్ళిలో తారాజువ్వలూ, బాంబులూ బాగా పేల్చారు. బ్యాండు మేళంలో పుల్లారావనే అబ్బాయికి చేతికి గాయం అయింది. అతను శ్రీహరి ఆస్పత్రికి వచ్చాడు. 'దెబ్బ ఎలా తగిలిం'దని అడిగితే అత నా పెళ్ళి కబుర్లు చెప్పుకొచ్చాడు. ఆ ఊరు పేరే. ఆ మనిషి పేరే- ఆ వివరాలన్నీ చెప్పాడు!

ఆ పెళ్ళి జరిగిపోయిందని నిర్ధారణ అయిపోగానే శ్రీహరి అతన్ని బాగా తిట్టాడు. "అరవై ఏళ్ళ వాడు, పన్నెండేళ్ల పిల్లని పెళ్లి చేసుకుంటూ ఉంటే మీ రందరూ బాజాలు వాయిస్తూ నిలుచున్నారా? ఛీ! అంతకన్నా అడుక్కుతినడం మంచిది" అన్నాడు.

'ఆ ఊరు పోయే దాకా ఆ పెళ్లి వివరాలు తెలీవ'ని పుల్లారావు గోల పెట్టాడు.

'వెళ్ళాక తెలిసింది కదా? ఛీ! ఇలాంటి పెళ్లికి మేం వాయించం- అని వచ్చెయ్యాలి కదా?" అన్నాడు శ్రీహరి.

పుల్లారావు తెల్లబోయాడు.

"ఆ ఆలోచనే రాలేదయ్యా! అలా చేస్తే ఎంత బాగుండేదో! మా వాళ్ళంతా వచ్చినా రాకపోయినా నేనైనా వచ్చేసేవాణ్ణి" అని అతను వంద సార్లు అన్నాడు. అలా చెయ్యలేకపోయినందుకు ఏడ్చినంత పని చేశాడు.

ఆ తర్వాత, అతను డాక్టరు గారికి పెళ్ళి కబుర్లు చాలా చెప్పాడు.

పెళ్లి పందిర జనంతో కిటకిట లాడిపోయిందట! "మొగాడికి ముసలితనం ఏంటని కొందరూ, "ఆడపిల్ల ఎంతలో ఎదిగొస్తుంద"ని కొందరూ చెప్పుకున్నారట! అక్కడన్నీ అలాంటి ముచ్చట్లే గానీ, 'ఛీ!

ఇదేం పని' అన్న వాళ్లెవరూ కనపళ్లేదయ్యా' అని గోల పెట్టాడు పుల్లారావు.

ఆడవాళ్ల సంగతి చెప్పనే అక్కర్లేదట! పట్టుచీరలూ, జరీచీరలూ చుట్టుకుని, తలలనిండా ఇంతింత పూలదండలు వేళ్లాడేసుకుని, కాళ్లకి పసుపులూ గినుపులూ పూసుకుని, పెళ్ళికూతురు మీదా, పెళ్లి కొడుకు మీదా ఎగిరెగిరి అక్షింతలు విసరడం అట!

"అబ్బ! చెప్పకు...." అంది ఇందిర కుంగిపోతూ.

శశి లోపల్నించి "అమ్మా! సీత ఏడుస్తోంది" అని పరిగెత్తు కొచ్చింది.

"ఎందుకూ? ఎందుకూ?" అని ఇందిరా, ఆ వెనకే శ్రీహరీ కంగారుగా వెళ్లారు.

సీత నేలమీద పడి భోరుమని ఏడుస్తోంది.

సీతని అలా చూస్తే ఇందరకి గుండె నీరైపోయింది. "ఏమిటే సీతా ఇదీ. పిచ్చిదానా! నువ్వేడుస్తా వెందుకే? అని ఇందిర సీతని ఒళ్ళోకి తీసుకోబోయింది.

సీత రెక్కలు తెగివడ్డ పిట్టలాగ కొట్టుకుంటూ "సావిత్రి నా కన్నా చిన్నదీ నా కన్నా చిన్నది. నేనే చేసుకుంటే బాగుండేది అత్తమ్మా! నన్ను పంపెయ్యి!....పంపెయ్యి.... వాళ్ళ ఇంటికే నేను వెళ్తాను సావిత్రి వద్దు. నన్ను పంపెయ్యి అత్తమ్మా!" అంటూ పెద్ద కంఠంతో భోరున ఏడ్చింది.

ఇందిరకి కళ్ళల్లోంచి జలజలా కన్నీళ్ళు రాలిపోయాయి.

"లేదమ్మా సీతా! ఏం చెయ్యాలో ఆలోచిద్దాం! ఏడిస్తే ఏం లాభం చెప్పు? సావిత్రిని కూడా తెచ్చేద్దాం. తప్పకుండా తెచ్చేద్దాం. సరేనా?"

"అప్పుడు స్వాతి నిచ్చి చేసేస్తుంది మా అక్క' అత్తమ్మా! నేనే వెళ్తాను. నన్ను పంపెయ్యి!

"అసలు ఆ వెధవ మీద పోలీసులకి చెప్పేస్తాను నేనే. వాణ్ణి జైల్లో పెట్టించేస్తాను! పోనీకదా ఇన్నాళ్ళూ ఊరుకున్నాను. ఇలాగ చిన్నపిల్లల్ని

పెళ్ళిళ్ళు చేసుకుంటూ ఉంటా దా వెధవ? ఇప్పుడే వెళ్ళి చెపుతాను పోలీసులకి. నువ్వు లే ముందు. లేచి కూర్చో. పెళ్లి చేసుకోగానే సరి పోయిం దనుకుంటున్నాడేమో. సావిత్రిని కాపరానికి వెళ్ళకుండా చేద్దాం. నీ కెందుకు? అదంతా నేనూ, మావయ్యా చూస్తాం కదా? వాణ్ణి వదిలి పెడతా మనుకున్నావా? శశీ! సీతకి ఏమన్నా తాగడానికి తీసుకురా. వేడిగా పాలు గాజుగ్లాసుతో తీసుకురా! లేమ్మా! సీతా! నా మాట వినవూ?"

సీత దిగ్గున లేచింది. "అత్తమ్మా!" అని మళ్ళీ ఏడ్చింది.

తల్లి మాటలు అర్థం చేసుకున్న శశి అలమారులోనించి చిన్న నిద్ర మాత్ర తీసుకుని వంటింట్లోకి పరుగెత్తి గాజు గ్లాసులో పాలు తెచ్చింది.

సీత వెక్కిళ్లతో పాలు తాగింది.

ఇందిర చాలా సేపు అక్కడే కూర్చుని- "శశీ! ఇద్దరూ కాస్సేపు పడుకోండి" అని, సీత మంచం ఎక్కాక ఆ గదిలోంచి బయటికి వచ్చింది.

కాస్సేపటికి వచ్చి చూస్తే సీత ప్రశాంతంగా నిద్రపోతోంది.

ఇందిరా, శ్రీహరీ 'ధర్మయుద్ధం'లో ఓడిపోయిన వాళ్ళ లాగా కూర్చున్నారు.

మాట్లాడుకోడాని కేమీ మాటలు లేనట్టు ఎంతసేపో మౌనంగా కూర్చున్నారు.

ఇందిర, ఆ రాత్రి జయమ్మా వాళ్ళింట్లో చూసిన సావిత్రిని జ్ఞాపకం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తోంది.

సావిత్రి ఎంత సేపూ సీత పిన్నిని అనుకునే నిలబడింది. ఓణీ కూడా లేదు. మొహంలో పసితనమే వదల్లేదు.

చేతుల్నిండా గోరింటాకు పెట్టుకుంది. బాగా పండాలని ఇంకా కడుక్కోకుండా ఉంచుకుంది.

"సావిత్రి గుర్తుందా?" అంది ఇందిర శ్రీహరిని చూస్తూ నిరుత్సాహంగా.

"అందరూ గుర్తున్నారు" అన్నాడు శ్రీహరి విరక్తిగా.

ఇందిరకి భరించలేనట్టుగా ఉంది.

"అబ్బా....ఏం పనిచేశాం!" అని తలపట్టుకుంది.

కళ్ళు నిండిపోయాయి! ఏడుపుని ఆపుకోడానికి ప్రయత్నించ లేదు.

"సీతని రక్షించాం.

కానీ, సావిత్రిని బలి ఇచ్చి!"

★

(27-7-1994 ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికలో)

డబ్బు

కోటి !

కోటి!!

ఏమిటి కోటి?

డబ్బు! ధనం! రూపాయలు!

కోటి రూపాయలు!!

ఆ విద్యాధిక యువకుడు అడిగాడన్న మాట — కట్నం!

కోటి రూపాయల కట్నం!! ఆశ్చర్యంగా లేదూ?

'ఏం ఆశ్చర్యంలే! ఇచ్చేవాళ్ళు వుంటే అడగడానికేం? ఒక్క కోటి ఏమిటి, రెండు కోట్లు అడగొచ్చు! నాలుగు కోట్లు అడగొచ్చు! వంద